

Książka Cz. Pesta to również część historii Wielkopolski albo ściślej - rozdział historii Polski, kiedy to naród polski, a wraz z nim Kościół, przechodził z niewoli do niepodległości. Warto sięgnąć po tę lekturę nie tylko po to, by poszerzyć wiadomości z dziejów Kościoła. Dzieje Polski kształtowały się bowiem tak, że naród zawsze kroczył tą samą co Kościół drogą. Czasy kard. E. Dalbora są tego dobitnym przykładem.

Ks. Sławomir Zych [Recenzja]: Jacek Chachaj, *Łacińskie szkoły parafialne na terenie metropolii lwowskiej w epoce nowożytniej*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2005, ss. 229 + 3 nlb.

W ubiegłym roku na rynku księgarskim ukazała się publikacja Jacka Chachaja poświęcona szkolnictwu kościelnemu na terenie łacińskiej metropolii lwowskiej. Jest ona dopełnieniem pionierskiej rozprawy tegoż autora dotyczącej szkolnictwa na terenie Rusi Koronnej w czasach nowożytnych¹. Prezentowane dzieło wydano jako 13. tom „Prac z historii szkolnictwa w Polsce” pod redakcją prof. Stanisława Litaka. Posiada ono imponującą podstawę źródłową. Autor przeprowadził szeroką kwerendę w archiwach kościelnych oraz w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Ponadto wykorzystał szeroki wachlarz źródeł drukowanych i opracowań. J. Chachaj opracował szczegółowo dzieje szkół parafialnych na terenie archidiecezji lwowskiej i diecezji: bakowskiej (w granicach Rzeczypospolitej), chełmskiej, kamienieckiej, kijowskiej, łuckiej i przemyskiej. Warto zaznaczyć, że w opracowaniu zaprezentowano dane na temat szkół w 591 miejscowościach. Ustalenia te wzbogacają mapy obrazujące sieć placówek szkolnych w poszczególnych diecezjach.

Przy ewidentnej pracowitości i erudycji Autora, w recenzowanej publikacji występuje jednak szereg nieścisłości w odniesieniu do terenu łacińskiej diecezji przemyskiej. Struktura ta posiada już kompendium dotyczące przynależnego jej terenu autorstwa Romana Pelczara². Stąd chociażby informacja J. Chachaja o braku siedziby parafii w Piotraszówce jest błędna, bowiem jest to miejscowość tożsama z Boguchwałą³, co znakomicie oddają - znane Autorowi - akta wizytacyjne bpa W. H. Sierakowskiego z 1745 r.: „Piotraszowka villa ab antiquo ad praesens vero Boguchwała dicta”⁴. Szkoła w tejże miejscowości ma również starszą metrykę niż podaje to J. Chachaj, bowiem została wzmiankowana już w I. poł. XVII w.⁵

¹ J. Chachaj, *Łacińskie szkolnictwo parafialne na terenie Rusi Koronnej od XVI do XVIII wieku*, Lublin 2003.

² S. Zych, [recenzja:] Roman Pelczar, *Szkolnictwo parafialne w ziemi przemyskiej i sanockiej (XIV-XVIII w.)*, Warszawa 1998, ss. 224, 2 mapy, „Premisla Christiana”, 11 (2004/2005), s. 371-372.

³ S. Wnęk, *Boguchwała*, Boguchwała 1991, s. 20.

⁴ Archiwum Archidiecezjalne w Przemyśle (dalej: AAPrz), Acta visitationis decanatus Ressoivensis per Ill. Wenceslaum Sierakowski ep. Prem. a.D. 1745, sygn. 174, k. 132.

⁵ Wnęk, *Boguchwała*, s. 18-19.

Również błędnie Autor datuje początki szkoły w pobliskim Zabierzowie, wymieniając dane na jej temat z osiemnastowiecznych akt wizytacyjnych, jednak wiadomość o jej istnieniu pochodzi już z 1638/1640 r.⁶ Warto zaznaczyć, że szkoła parafialna w Rzeszowie ma średniowieczną metrykę, bowiem pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1406 r.⁷, a Autor odwołuje się dopiero do danych z XVI w. Podobnie należałoby zweryfikować dane odnośnie innych miejscowości (np. Łańcuta).

Mankamentów tych można było uniknąć korzystając z rozprawy doktorskiej ks. Henryka Borcza pochopnie krytykowanej w poprzedniej książce przez Autora⁸. W przeciwieństwie do J. Chachaja, ks. H. Borz oparł swe ustalenia nie tylko o protokoły wizytacyjne, ale również o dokumenty i akta wytworzone przez kancelarie centralnych instytucji diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego⁹. Niestety, Autor w ogóle nie skorzystał z tych źródeł (zob. Bibliografia). Informacje na temat duchownych: kapłanów oraz kleryków niższych święceń uczących w poszczególnych miejscowościach diecezji zawiera monumentalne dzieło ks. Mieczysława Kociubińskiego „Księża diecezji przemyskiej do roku 1772”¹⁰. Warto byłoby z niego skorzystać redagując drugie wydanie recenzowanej publikacji.

Mimo sygnalizowanych nieścisłości, Autor wykonał niemal benedyktyńską pracę rekonstruując dzieje poszczególnych szkół, dlatego publikacja ta zasługuje na uznanie.

Ks. Sławomir Zych [Recenzja]: Mieczysław Adamczyk, *Szkoły obce w edukacji Galicjan*, cz. 1: *Kraje Korony Węgierskiej*, Warszawa, Oficyna Wydawnicza RYTM, Węgierski Instytut Kultury w Warszawie, 2003, ss. 459 + 12 nlb.

I rozbiór Rzeczypospolitej przyniósł upadek szkolnictwa na obszarze zagarniętym przez Austrię. Do tego momentu funkcjonowało tam 18 szkół prowadzonych przez zakony, gdzie naukę pobierało ok. 6000 uczniów. Biurokracja zaborcza zredukowała liczbę placówek do 6 gimnazjów (Lwów-Akademickie, Zbaraż-Brzeżany, Przemyśl, Rzeszów, Stanisławów, Tarnów), a liczba uczniów spadła do 1250. Co prawda na pocz. XIX w. zwiększono liczbę szkół do 15, jednak proporcjonalnie do liczby ludności nastąpił podwójny spadek liczby uczniów w porów-

⁶ AAPrz, *Iura ecclesiarum et beneficiorum decanatus Ressoiviensis in visitatione generali sub Celsis. Christophoro J. Szembek ep. Prem. collecta a.D. 1720-1721*, sygn. 159, s. 919 (status antiquus); A. Zych, S. Zych, *Dzieje szkoły parafialnej w Zabierzowie w czasach staropolskich*, w: *Dziejów szkoły w Raclawówce*, oprac. zbiorowe, Rzeszów 2006, s. 38-39.

⁷ F. Leśniak, *Życie gospodarcze, społeczne i kulturalne*, w: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, red. F. Kiryk, Rzeszów 1994, s. 208.

⁸ H. Borz, *Organizacja łacińskiej diecezji przemyskiej od XVI do połowy XVII stulecia*, mps w zbiorach AAPrz, Lublin 1979.

⁹ Zob. tamże, s. 281-285.

¹⁰ M. Kociubiński, *Księża diecezji przemyskiej do roku 1772*, t. 1: *Biogramy*, t. 2: *Parafie*, mps w zbiorach Biblioteki Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu, Jarosław-Przemyśl 1989.